

KLASTER TIZIMI VA UNING FERMER XO‘JALIKLARI RIVOJIDAGI O‘RNI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10532396>

Murodov Jahongir Choriyevich,
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
“Statistika” kafedrasida katta o‘qituvchisi

Annotatsiya: ushbu maqola fermer xo‘jaliklarini rivojlantirishda klaster tizimining o‘rniga bag‘ishlangan. Maqolada klaster tushunchasi, ularning asosiy xususiyatlari, afzalliklari va kamchiliklari, shuningdek, klasterlarning qishloq xo‘jaligini rivojlantirishdagi o‘rni yoritilgan. Dunyoning turli mamlakatlaridagi klaster tizimlarining aniq misollari va ularning fermer xo‘jaliklarining iqtisodiy ko‘rsatkichlarini oshirishga ta‘siri ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: klaster tizimi, qishloq xo‘jaligi, fermerlik, rivojlanish, iqtisodiyot.

КЛАСТЕРНАЯ СИСТЕМА И ЕЕ РОЛЬ В РАЗВИТИИ ФЕРМЕРСКОГО ХОЗЯЙСТВА

Аннотация: данная статья посвящена роли кластерных систем в развитии фермерских хозяйств. В статье описывается концепция кластеров, их основные характеристики, преимущества и недостатки, а также роль кластеров в развитии сельского хозяйства. Рассматриваются конкретные примеры кластерных систем в различных странах мира и их влияние на улучшение экономических показателей фермерских хозяйств.

Ключевые слова: кластерная система, сельское хозяйство, фермерское хозяйство, развитие, экономика.

CLUSTER SYSTEM AND ITS ROLE IN FARM DEVELOPMENT

Abstract: this article focuses on the role of cluster systems in the development of farming businesses. The concept of clusters, their main characteristics, advantages, and disadvantages, as well as the role of clusters in agriculture development are described in the article. Concrete examples of cluster systems in various countries of the world and their influence on improving economic indicators of farming businesses are examined.

Keywords: cluster system, agriculture, farming business, development, economy.

KIRISH

Klasterlash fermerlik sohasida faoliyat ko‘rsatuvchi tadbirkorlik sub'ektlari orasida hamkorlikni rivojlantirish imkoniyatlarini oshirishga qaratilgan strategiyalardan biridir. Fermer xo‘jalilarini klasterlash ishlab chiqarishni optimallashtirishga, mijozlari bilan yuqori darajada aloqa o‘rnatish, tajribalar almashish, sotish va marketing ishlari ustida ko‘proq boshqaruv tajribasini jalb etishga imkoniyat yaratadi. Shuningdek, klasterlar yordamida fermer xo‘jalilarining moliyaviy, iqtisodiy, ijtimoiy va boshqa ko‘pgina muammolarini hal qilish uchun tadbirkorlar va institutlar bilan hamkorlik qilish imkoniyatini beradi.

Fermer xo‘jaliklarida qishloq xo‘jalik mahsulotlarini qayta ishlash, xizmat ko‘rsatish va boshqa shu kabi qo‘shimcha tarmoqlarni yo‘lga qo‘yish orqali yangi ish o‘rinlari yaratishda ularning ixtiyoriylik asosidagi o‘zaro kooperatsiyasini yo‘lga qo‘yish ham muhim ahamiyat kasb etadi [1]¹.

Fermer xo‘jaliklarini klasterlash hozirgi kunda dolzarb hisoblangan quyidagi muammolarni hal etadi, jumladan:

1. **Resurslarni taqsimlashning optimallasuvi**, bunda klasterdagi bir nechta fermer xo‘jaliklari sug‘orish tizimiga ehtiyoj sezsa, resurslarni birlashtirish va xarajatlarni kamaytirish uchun birlashishadi.

2. **O‘zaro hamkorlikning kuchayishi**: klasterdagi fermer xo‘jaliklari ko‘pincha umumiy maqsad va manfaatlarga ega bo‘lib, tadqiqot hamda bilimlarni o‘rtoqlashish, ilg‘or tajribalarni almashishlari yoki sotib olish kelishuvlarida hamkorlik qilish ehtimoli ko‘proq bo‘ladi.

3. **Ixtisoslashuvni ta'minlash**: klasterdagi fermer xo‘jaliklari muayyan ekinlar yoki faoliyat turlariga ixtisoslashadi va ular faoliyati samaradorligi oshadi.

4. **Siyosiy qarorlarni qo‘llab-quvvatlash**: klasterlashtirish siyosatchilarga turli fermer xo‘jaliklari duch keladigan muammolar va imkoniyatlarni tushunishga yordam berib, fermerlarning ehtiyojlarini yaxshiroq qondiradigan xuquqiy qarorlar ishlab chiqishga ko‘maklashadi.

5. **Marketing ishlarini osonlashtirish**: klasterlash fermer xo‘jaliklariga ma'lum bir hududda ishlab chiqarilgan mahsulotlar uchun taniqli brend yoki o‘ziga xoslikni yaratish orqali o‘z mahsulotlarini yanada samaraliroq sotib, fermer xo‘jaliklari tomonidan ishlab chiqarilgan mahsulotlarga iste'mol talabining oshishiga yordam beradi.

6. **Raqobatbardoshlikni oshirish**: klasterlash orqali fermerlar bozorda raqobatbardoshligini oshirish uchun o‘zlarining jamoaviy resurslari va tajribalaridan

¹ Mamatqulov B.X., Utanov B.Q. “Qishloq xo‘jaligi statistikasi”. Darslik. Toshkent. Iqtisodiyot. 2020.

foydalanishlari mumkin. Ular birgalikda marketing harakatlaridan, umumiy infratuzilmadan va jamoaviy muzokaralar kuchidan foyda olishadi.

7. **Moliyadan foydalanish:** bunda yangi asbob-uskunalarga sarmoya kiritish, faoliyatini kengaytirish va bozorning yangi imkoniyatlaridan foydalanishda yordam beradi.

8. **Barqarorlikni yaxshilash:** fermer xo‘jaliklarining klasterlashuvi tabiatni muhofaza qilish texnikasi, chiqindilarni kamaytirish va yerdan mas‘uliyatli foydalanishga oid bilimlarni almashish orqali barqaror dehqonchilik amaliyotini rag‘batlantiradi.

9. **Munosabatlarning mustahkamlanishi:** fermer xo‘jaliklarining klasterlashuvi ish o‘rinlarini yaratish, iqtisodiy faollikni oshirish va ijtimoiy hamjihatlikni rag‘batlantirish orqali qishloqlarda xo‘jalik yurituvchi sub‘ektlar orasida munosabarlarni mustahkamlaydi.

Agrobiznesning klaster modelini keng joriy etish chora-tadbirlarini amalga oshirish, klasterlash jarayonining tashkiliy-huquqiy va iqtisodiy asoslarini takomillashtirish, qishloq xo‘jaligi tarmoqlarida klasterlarni tashkil etish va rivojlantirish bo‘yicha investitsiya loyihalarini amalga oshirishga ko‘maklashish muhim vazifa bo‘lib hisoblanadi [2]².

Umuman olganda, fermer xo‘jaliklarining klasterlashuvi qishloq xo‘jaligining barqaror, raqobatbardosh va inklyuziv rivojlanishini rag‘batlantirishning muhim strategiyasidir.

Adabiyotlar tahlili

Fermer xo‘jaliklarining klasteri turli sohalarda, jumladan, qishloq xo‘jaligi iqtisodiyoti, qishloq taraqqiyoti va geografiya bo‘yicha turli olimlar tomonidan o‘rganilgan mavzudir. Fermer xo‘jaliklarini klasterlash bo‘yicha tadqiqotlar olib borgan taniqli olimlardan ba‘zilari:

Raqobat strategiyasi va iqtisodiy rivojlanish bo‘yicha yetakchi ekspert Maykl Porter klasterlar, jumladan, qishloq xo‘jaligida klasterlarni geografik jihatdan o‘zaro bog‘langan va ularga aloqador korxonalar guruhi sifatida ta‘riflagan [3]³.

Charu Aggarwal o‘zining “Data Clustering: Algorithms and Applications” nomli kitobida fermer xo‘jaliklarini klasterlash va ular algoritmini tuzish bo‘yicha o‘z fikrlarini bergan [4]⁴.

“Innovative Clusters: Drivers of National Innovation Systems” kitobi muallifi Charlie Karlsson fermer xo‘jaliklari faoliyatini samarali tashkil etishda

² O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 17 apreldagi “Qishloq xo‘jaligi sohasida davlat boshqaruvi tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-5708-sonli Farmoni.

³ Machael E. Porter, Clusters and the new economics of competition Harvard Business Review, Nov-Dec, 1998 P77-90

⁴ Aggarwal, Charu & Reddy, Chandan. (2013). DATA CLUSTERING Algorithms and Applications.

klasterlashlarning iqtisodiy foydalari, klasterlarning innovatsion rivojlanishni qanday qo‘llab-quvvatlashi va mamlakat iqtisodiyotida klasterlashning o‘rni haqida tahlillarini bayon etgan [5]⁵.

Buyuk Britaniyaning Linkoln universiteti professori Filipp Kostov qishloq xo‘jaligi klasterlarining muvaffaqiyatiga hissa qo‘shuvchi omillar bo‘yicha tadqiqot olib borgan [6]⁶.

Klasterlarning mohiyati, tashkil etish zaruriyati, rivojlantirish tamoyillari, shart-sharoitlari, bosqichlari, samaradorligini aniqlash va davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlashning asosiy yo‘nalishlari haqida oz‘bek olimlaridan Ch.Murodov tadqiqot olib borgan [7]⁷. Qodirov A.M. va A.T.Axmedievalar davlat agroklaster siyosatining vazifalari, agroklasterlarni ajratishning algoritmlari, institutsional asoslari va o‘zaro manfaatli iqtisodiy munosabatlarni amalga oshirish mexanizmlarini ishlab chiqish bo‘yicha tadqiqot ishlari olib borishgan [8]⁸. Shuningdek, meva-sabzavotchilik klasterlarini innovatsion rivojlantirish omillari, yo‘llari, klaster tizimini rivojlantirish va meva-sabzavotchilik sohasi samaradorligini oshirish bo‘yicha Sh.Dehqonova tadqiqot olib borgan [9]⁹.

T. Xidirovning tadqiqotlariga ko‘ra, klaster tizimining samarali ishlash omillari quyidagilar sanaladi: korxonalararo integratsiya tizimini joriy etish, yangi tashabbuslarni yo‘lga qo‘yish, innovatsion texnologiyalarni qo‘llash, qayta ishlash imkoniyatlarini oshirish, xalqaro tajribalarni tadbiq etish va xarajatlar oqimini kamaytirish [10]¹⁰.

Tadqiqot metodologiyasi

Klaster tizimi va uning fermer xo‘jaliklari rivojidadagi o‘rni mavzusidagi tadqiqot ishida quyidagi metodologiyalardan foydalandik: tadqiqot muammosi va unig dolzarbligi aniqlashtirildi, fermer xo‘jaliklarini klasterlash mavzusiga oid adabiyotlar tahlili amalga oshirildi, ma'lumot jamlash maqsadida so‘rovnomalar, intervyu, keys tadqiqotlari, ma'lumotlarni tahlili amalga oshirildi. Tahlillar natijasiga asosan, fermer xo‘jaliklarida klasterlashni qo‘llab-quvvatlash, ilg‘or tajribalarni

⁵ Charlie Karlsson “*Innovative clusters: drivers of national innovation systems*”. Paris: OECD publication. Parto, S. (2019).

⁶ Kostov, Philip & Davidova, Sophia. (2023). Smallholders Are Not the Same: Under the Hood of Kosovo Agriculture. Land. 12. 146. 10.3390/land12010146.

⁷ Murodov Ч., Насанов Ш., & Муродова М. (2014). Агрокластер: ташкил этишининг назарий асослари. Экономика.

⁸ Qodirov A.M., Axmedieva A.T. “Klasterlarni rivojlantirishni bo‘yicha uslubiy mintaqaviy xususiyatlari”. Qishloq xujaligida klaster tizimini rivojlantirish: tajribalar, natijalar va istikbolli yunalishlar. Respublika ilmiy-amaliy anjumani materiallari. 2019 yil 24 may: - Buxoro : “Sadridin Salim Buxoriy” Durdona nashriyoti, 2019.-260 b.

⁹ Dehqonova Sh. “Meva-sabzavotchilik klasterlarini innovatsion rivojlantirish yo‘llari”. Agroiqtisodiyot ilmiy-amaliy agroiqtisodiy jurnal. 2(16) 2020.

¹⁰ Xidirov T.Q. “Sutni qayta ishlash korxonalarini klaster tizimi asosida rivojlantirish orqali iqtisodiy samaradorligini oshirish yo‘llari”. Iqtisodiyot va ta’lim jurnali. 2022-yil 5-son.

joriy qilish bo‘yicha takliflar va kelgusi tadqiqotlar uchun metodologik asoslar shakllantirildi.

Tahlil va natijalar muhokamasi

Klasterlash - natija olish maqsadida o‘xshash ob'ektlarni ma'lum mezonlar asosida guruhlash uchun ishlatiladigan mashhur usuldir. Fermer xo‘jaliklari faoliyatini klasterlashda fermer xo‘jaliklarining umumiy faoliyat turlari yoki xususiyatlaridan kelib chiqib guruhlash amalga oshiriladi.

Iqtisodiyotda klaster deganda avvalo, hududiy jihatdan yaqin bo‘lgan hamda funksional jihatdan bir-biri bilan o‘zaro bog‘liq bo‘lgan turli xil sub’ektlar, ya’ni tashkilotlar, ishlab chiqarish hamda xizmat ko‘rsatish korxonalarini, ilmiy-tadqiqot va ta’lim maskanlarining birlashmasi tushuniladi [11]¹¹.

Fermer xo‘jaliklari faoliyatini klasterlashtirish samaradorligi ma’lumotlar sifati, tegishli klasterlash algoritmlarini tanlash, natijalarni sharhlash kabi turli omillarga bog‘liq. Fermer xo‘jaliklari faoliyatini klasterlashtirishning o‘ziga xos xususiyatlari va afzalliklari quyidagilardan iborat:

Qonuniyatlarni oshkor qilish: klasterlash fermer xo‘jaliklari faoliyatidagi qonuniyat va o‘xshashliklarni aniqlashga yordam beradi. Masalan, o‘xshash ekinlar yetishtiruvchi yoki shunga dehqonchilik texnikasidan foydalanadigan fermer xo‘jaliklarini birlashtiradi.

Resurslarni taqsimlash: klasterlash yer, ishchi kuchi va uskunalari kabi resurslarni samarali taqsimlashga yordam beradi. Faoliyati o‘xshash bo‘lgan fermer xo‘jaliklarini guruhlash orqali qaysi resurslar zarurligini va ular qayerda kerakligini aniqlash oson bo‘ladi.

Qaror qabul qilish: klasterlash fermer xo‘jaliklarining faoliyati va xarakterli jiharlari haqida qaror qabul qilishda yordam beradi. Ushbu ma'lumotlardan iqtisodiy, investitsiyaviy va resurslarni taqsimlash bo‘yicha asosli qarorlar qabul qilish uchun foydalaniladi.

Xavfni baholash: klasterlash chorva hamda o‘simlik kasalliklarining avj olishi yoki ob-havo hodisalari kabi xavflarda zaif bo‘lgan fermer xo‘jaliklarini aniqlash orqali xavfni baholashga yordam beradi.

Hamkorlik: Klasterlash klaster ichidagi fermer xo‘jaliklari o‘rtasida hamkorlikni osonlashtiradi.

Fermer xo‘jaliklarini klasterlashning zamonaviy tajribalari quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

Agroturizm klasterlari: ko‘pgina qishloq joylarida fermer xo‘jaliklari qishloqqa keluvchilarga agroturizm xizmatini taklif qilish uchun birlashdilar. Ushbu

¹¹ Abdulloyev A., Qayimova Z. “Qishloq xo‘jaligi tarmoqlarida klasterlarni tashkil etish – iqtisodiy o‘shishning innovatsion yo‘li”. Agroiqtisodiyot ilmiy-amaliy agroiqtisodiy jurnal. 1(15)2020.

klasterlar turli xildagi ekinlar yoki mahsulotlar ishlab chiqaradigan fermer xo‘jaliklarini o‘z ichiga olishi mumkin, ammo ular sayyohlar uchun yaxlit xizmat taklif qilish uchun birgalikda ishlaydi. Misol uchun, bir guruh fermer xo‘jaliklari o‘z dalalariga ekskursiyalarni taklif qilishlari, olma terish yoki rezavor mevalarni terish kabi amaliy tajribalarni taqdim etishlari va o‘z mahsulotlarini bevosita tashrif buyuruvchilarga sotishlari mumkin.

Organik dehqonchilik klasterlari: hududlarda fermerlar organik dehqonchilik amaliyoti bilan bog‘liq bilim va resurslarni almashish uchun birgalikda faoliyat olib boradigan organik fermer xo‘jaliklari klasterlarining rivojlanishi kuzatilgan. Ushbu klasterlar o‘z mahsulotlarini birgalikda sotish uchun faoliyat olib boradi, bu esa ularga kengroq auditoriyani qamrab olish va yuqori narxlarni boshqarishga yordam beradi.

Kooperativ dehqonchilik klasterlari: kooperativ dehqonchilik - bu bir nechta fermerlar yer va resurslarni boshqarish, xarajatlarni bo‘lishish va foydani taqsimlash uchun birgalikda ishlaydigan xo‘jalik yuritish shaklidir. Hududlarda fermerlar o‘z resurslarini birlashtirish, xaridorlar va yetkazib beruvchilar bilan jamoaviy kelishuvni yaxshilash uchun kooperativ dehqonchilik klasterlarini tuzadilar. Bu, ayniqsa, yirik korxonalar bilan raqobatlasha oladigan kichik fermerlar uchun foydali bo‘ladi.

Qo‘shilgan qiymat ishlab chiqarish klasterlari: hududlarda fermerlar qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini ishlab chiqarishda qo‘shimcha qiymatli mahsulotlar ishlab chiqarish uchun klasterlar tuzadilar. Birgalikda ishlash orqali fermerlar ishlab chiqarish quvvatlari, uskunalari va tajriba almashishadi, bu esa ularga xarajatlarni kamaytirish va samaradorlikni oshirishga yordam beradi.

Respublikamizda klaster tizimi faoliyatini tahlil qilish uchun Qashqadaryo viloyatida amalga oshirilgan ishlar haqida tahlil natijalarni keltirishni lozim deb topdik.

1-jadval

Viloyatdagi paxta to‘qimachilik klasterlari tomonidan 2022 yil paxta hosilidan olinishi mumkin bo‘lgan texnik chigitni qayta ishlash hisobiga olinadigan mahsulotlar hajmi¹²

tonna

№	Klaster nomi	Olinishi mumkin bo‘lgan chigit hajmi (o‘rtacha 52%)	qayta ishlashdan olingan mahsulot miqdori			
			tozalangan iste‘mol yog‘i	sopstok	shrot	sheluxa
Viloyat jami:		226 200	37 461	4 725	101 338	71 705
1	«Indorama Agro» MChJ XK	49 486	8 195	1 034	22 170	15 687
2	«Koson baxt Textile» MChJ	23 135	3 831	483	10 364	7 334
3	«Oqsaroy cluster» MChJ	21 057	3 487	440	9 433	6 675

¹² Qashqadaryo viloyat statistika boshqarmasi ma‘lumotlari asosida mualliflar tomonidan tuzildi.

4	«Bunyodkor» MChJ	11 986	1 985	250	5 370	3 800
5	«Qarshi Agrocluster» MChJ	12 899	2 136	269	5 779	4 089
6	«Mirishkor textile group cluster» MCHJ	15 490	2 565	324	6 939	4 910
7	«Emg Inter Investment" MCHJ XK	8 239	1 365	172	3 691	2 612
8	«Chiroqchi Cluster» MChJ	13 187	2 184	275	5 908	4 180
9	«Litai textile Overseas» MCHJ XK	10 811	1 790	226	4 843	3 427
10	«Oq saroy Textile» MChJ	8 445	1 399	176	3 783	2 677
11	«Beshkent Agrocluster» MChJ	8 021	1 328	168	3 593	2 543
12	«Kitob ip yigiruv» MChJ	12 118	2 007	253	5 429	3 841
13	«Qamashi Textile» MChJ	6 152	1 019	128	2 756	1 950
14	«Cluster Khilal» MCHJ	8 986	1 488	188	4 026	2 848
15	«Nahshab tex group» MChJ	6 227	1 031	130	2 790	1 974
16	«Original cotton Mirishkor» MCHJ	3 908	647	82	1 751	1 239
17	«Semurg agro-tex» MChJ	2 795	463	58	1 252	886
18	«Shodlik» XK	2984,8	494	62	1 337	946
	Urug‘chilik xo‘jaliklari	275,6	46	6	123	87

Viloyat qishloq xo‘jaligida qo‘shilgan qiymat zanjirini yaratishda **77 ta agroklastlar**, xususan **18 ta paxta-to‘qimachilik**, **28 ta g‘allachilik** va **31 ta meva-sabzavotchilik** va boshqa yo‘nalishlardagi klasterlar faoliyati samarali yo‘lga qo‘yilgan.

Paxta-to‘qimachilik klasterlari tomonidan 2022 yilda **483,4 mlrd.so‘mlik 14 ta investitsiya** loyihalari amalga oshirildi. **Natijada 4 ming nafarga yaqin ish o‘rni yaratildi.** Shuningdek viloyatda kovrak o‘simligini yetishtirish hamda eksport qilish maqsadida **5 ta yangi klasterlar** korxonalarini tashkil etildi.

Keltirilgan raqamlardan shuni anglash mumkinki, klasterlash tizimini qo‘llab-quvvatlash orqali qishloq xo‘jaligi oldida turgan yirik muammolarni birgalashib yengish orqali natijadorlikka erishish mumkin bo‘ladi.

Xulosa va takliflar

Fermer xo‘jaliklarini klasterlashtirish tizimi nafaqat fermer xo‘jaliklari, balki uning atrofi istiqomat qiloyatgan aholining ham moddiy farovonligining oshishiga olib keladi. Fermer xo‘jaliklari klasterlash tizimining samaradorligini oshirish uchun quyidagilarni taklif etamiz:

Infratuzilmani rivojlantirish: yo‘llar, sug‘orish tizimlari, omborxonalar va qayta ishlash inshootlari kabi infratuzilmani rivojlantirish klasterlashgan fermer xo‘jaliklari faoliyatining samaradorlik va natijadorligini oshiradi. Bu fermerlarning bozorlarga kirishini osonlashtiradi, transport xarajatlarini kamaytiradi va mahsulot sifatini oshiradi.

Umumiy xizmatlar: mashina, asbob-uskunalar va ishchi kuchidan foydalanish kabi umumiy xizmatlar fermerlarga xarajatlarni kamaytirish va samaradorlikni

oshirishga yordam beradi. O‘z resurslarini birlashtirish va xarajatlarni taqsimlash imkonini beruvchi kooperativlarni rivojlantirish bunga erishish yo‘llaridan biridir.

Bilim almashish: fermer xo‘jaliklarini klasterlashda fermerlarga bir-biridan o‘rganish va ilg‘or tajribalarni o‘zlashtirishda yordam berish uchun bilim almashish muhim ahamiyatga ega. Bunga seminarlar, o‘quv dasturlari va hududiy malaka almashinuv orqali erishish mumkin.

Marketing: marketing klasterlashgan fermer xo‘jaliklari muvaffaqiyatining hal qiluvchi omilidir. Birgalikda ishlash orqali fermerlar o‘z mahsulotlarini birgalikda sotishlari mumkin, bu esa ularga kengroq auditoriyani qamrab olish va yuqori narxlarni egallashga yordam beradi.

Davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash: siyosat, iqtisodiy va ijtimoiy dasturlar orqali davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlanishi fermer xo‘jaliklarining klasterlashuvini yaxshilashga yordam beradi. Bunda infratuzilmani rivojlantirishni qo‘llab-quvvatlash, kredit va moliyalashtirishdan foydalanish hamda texnik yordamni o‘z ichiga olishi mumkin.

Fermer xo‘jaliklarining klasterlashuvini takomillashtirish fermerlar, davlat idoralari va boshqa manfaatdor tomonlarning muvofiqlashtirilgan sa‘y-harakatlarini talab qiladi. Birgalikda ishlash orqali ular fermerlar va uning atrofidagi aholiga foyda keltiradigan yanada samarali va barqaror qishloq xo‘jaligi tizimini yaratishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Mamatqulov B.X., Utanov B.Q. “Qishloq xo‘jaligi statistikasi”. Darslik. Toshkent. Iqtisodiyot. 2020.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 17 apreldagi “Qishloq xo‘jaligi sohasida davlat boshqaruvi tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-5708-sonli Farmoni.
3. Machael E. Porter, Clusters and the new economics of competition Harvard Business Review, Nov-Dec,1998 P77-90
4. Aggarwal, Charu & Reddy, Chandan. (2013). DATA CLUSTERING Algorithms and Applications.
5. Charlie Karlsson “*Innovative clusters: drivers of national innovation systems*”. Paris: OECD publication. Parto, S. (2019).
6. Kostov, Philip & Davidova, Sophia. (2023). Smallholders Are Not the Same: Under the Hood of Kosovo Agriculture. Land. 12. 146. 10.3390/land12010146.
7. Муродов Ч., Насанов Ш., & Муродова М. (2014). Агрокластер: ташиқил этишининг назарий асослари. Экономика.и
8. Qodirov A.M., Axmedieva A.T. “Klasterlarni rivojlantirishni bo‘yicha uslubiy mintaqaviy xususiyatlari”. Qishloq xujaligida klaster tizimini rivojlantirish: tajribalar,

natijalar va istikbolli yunalishlar. Respublika ilmiy-amaliy anjumani materiallari. 2019 yil 24 may: - Buxoro : “Sadridin Salim Buxoriy” Durdona nashriyoti, 2019.- 260 b.

9. Dehqonova Sh. “Meva-sabzavotchilik klasterlarini innovatsion rivojlantirish yo‘llari”. Agroiqtisodiyot ilmiy-amaliy agroiqtisodiy jurnal. 2(16) 2020.

10. Xidirov T.Q. “Sutni qayta ishlash korxonalarini klaster tizimi asosida rivojlantirish orqali iqtisodiy samaradorligini oshirish yo‘llari”. Iqtisodiyot va ta'lim jurnali. 2022-yil 5-son.

11. Abdulloyev A., Qayimova Z. “Qishloq xo‘jaligi tarmoqlarida klasterlarni tashkil etish – iqtisodiy o‘shishning innovatsion yo‘li”. Agroiqtisodiyot ilmiy-amaliy agroiqtisodiy jurnal. 1(15)2020.

12. Qashqadaryo viloyat statistika boshqarmasi ma'lumotlari asosida mualliflar tomonidan tuzildi.